

Rouwen over het landschap van vroeger

Wie ouderen vraagt hoe de natuur er in hun jeugd uitzag, krijgt al vaak het beeld geschilderd van een rijkdom aan vogels en bloemen. Het roept herinneringen op aan schoolplaten en albums met verzamelplaatjes van een koekjesfabriek. Is het sentiment of holt het landschap hard achteruit?

'Als kleine jongen gingen we met pa en ma naar de IJssel kijken. We liepen over de weerden, de uiterwaarden, tussen de koeien en de stier over de zomerkade naar de IJssel. In het voorjaar was er volop leven. De weidevogels lieten allemaal hun geluiden horen. De Kievieten, de grutto's, de tureluurs, de kemphaantjes en verder de kleine grondbroeders. De veldleeuweriken stegen al zingend zo hoog dat je ze met het blote oog bijna niet meer kon zien, maar nog goed kon horen, om vervolgens als een steen naar beneden te komen. We gingen eieren zoeken van de Kieviet, de grutto, eenden en meerkoeten. Bloemen plukten we ook, vooral de wilde tulpen (kievietsbloemen) en de paardenbloemen om kransjes van te vlechten.' Deze kleurrijke kindherinnering is van Henk Eilander, een zeventigplusser die opgroeide in Harculo bij Zwolle. Wat opvalt in zijn beschrijving is dat landbouw en natuur een verbond vormden. En dat de natuur een rijkdom liet zien die je nu met een lampje moet zoeken. Het past naadloos bij de schoolplaten van Marinus Adrianus Koekkoek (1873-1944) en de verzamelplaatjes in de Verkade-albums uit het begin van de vorige eeuw. De uitgeerde schoolplaten van weide, sloot, plas of bos staan in het collectieve geheugen gegrift van veel ouderen. De schilderijen toonden de veelzijdig-

tuur vast te leggen. M.A. Koekkoek werd bekend vanwege zijn schoolplaten en Jan Voerman junior (zoon van de bekende IJsselschilder) en Henricus en Cornelis Rol hebben de afbeeldingen in de Verkade-albums op hun naam staan.

plekken terugvinden

Als jochie raakte Ed Buijsman (73) gefascineerd door deze boeken. 'Mijn moeder had als kind de plaatjes verzameld. De albums stonden bij ons thuis en ik bladerde er vaak doorheen. Op een zeker moment kwam de gedachte bij me op: wat zou je nog kunnen vinden van de plekken die in deze albums zijn beschreven?'

In de jaren tachtig reed Buijsman met een vriend door Nederland met het Verkade-album op schoot om plekken te zoeken. Het bleef hem zo fascineren dat hij na zijn pensionering als atmosferisch chemicus bij het RIVM de draad opnieuw oppakte. 'Met mijn vrouw ben ik kras door Nederland gereisd om alle plekken te zoeken van twee Verkade-albums: *Waar wij wonen* uit 1937 en *Onze groote rivieren* uit 1938. Van beide albums zijn destijds 110.000 exemplaren verkocht.'

Buijsmans tocht resulteerde in een boek met de titel *Een voorrecht om in te leven. Op zoek naar het verdwenen land van Thijsse*. 'Van de 65 afbeeldingen in de twee albums heb ik ruim de helft teruggevonden in het landschap. Dat heeft me aangenaam verrast.' Buijsman heeft foto's gemaakt op alle plekken waarvan hij het aannemelijk vond dat het de standplaats was waar de Verkade-beelden geschilderd zijn.

Hoe sterk is Nederland veranderd sinds bijna een eeuw geleden de landschappen zijn vastgelegd in opdracht van Jac. P. Thijsse?

'Het ligt eraan hoe je kijkt. Vaak zie je dat uitzichten er nog wel zijn, maar dat er nu fabrieken of windmolens aan de horizon staan. Soms moet je de omgeving wegdenken, want die is vaak sterk veranderd en verpest. Er zijn ook plekken waar de tand van de tijd geen vat op heeft, zoals de watermolen in Haaksbergen of het zicht op Veere.'

Is uw zoektocht naar de tijdsbeelden uit de Verkade-albums ingegeven door hunkering naar het landschap van vroeger?

'Nee, helemaal niet. Wat voorbij is, is voorbij. Nostalgie over het landschap is aan mij niet besteed. Met terugverlangen naar de dingen die

advertentie

Bijbel met bijdragen over geloof, cultuur en wetenschap

- Volledige Bijbeltekst uit de NBV21
- 300 inzichten over geloof, cultuur en wetenschap
- Geschreven door 60 wetenschappers met liefde voor de Bijbel

De **Bijbel met bijdragen over geloof, cultuur en wetenschap** biedt houvast als je tijdens het lezen van de Bijbel geconfronteerd wordt met ingewikkelde vragen uit deze tijd. Zo kun je zelf je mening vormen en vol vertrouwen in gesprek gaan over thema's die ons allemaal raken. Deze uitgave is ontwikkeld door het Nederlands-Vlaams Bijbelgenootschap in samenwerking met de Vrije Universiteit Amsterdam.

Verkrijgbaar voor €58,- via de lokale boekhandel of shop.bijbelgenootschap.nl

nBg

Nederlands-Vlaams
Bijbelgenootschap

De Buurserbeek, het favoriete plekje van Ed Buijsman, uit het Verkade-album *Waar wij wonen*. Schilder: Henricus Rol.

zijn geweest, bereik je niks. In de beschrijvingen van Thijssse in de Verkade-albums lees je wel zijn zorg over de ontwikkelingen die het landschap aantasten. De ontginningen van de heide en de verbreding van de Maas bijvoorbeeld. In zijn voorwoord in *Waar wij wonen* schrijft hij: "Voor wie het natuurschoon van ons land ter harte gaat, kan het wel eens benauwd zijn, bijna dagelijks te horen over de schennis van de natuur ten behoeve van 'nuttigheidsdoeleinden'."

Was Thijssse een romanticus?

'Absoluut. Hij beschrijft bijvoorbeeld lyrisch hoe hij in zijn jeugd bij Grave met een bootje de Maas overstak door de sluis bij Sint Andries. Ik noem dat het cyclisch principe: het beeld dat je als kind maakt van de wereld om je heen, draag je de rest van je leven mee. En daar zit bijna altijd wel iets romantisch in. Zijn ideaal was: het natuurschoon en de schoonheid van het landschap laten zien, in de hoop dat mensen ervan bewust raken hoe belangrijk het is om het voor de toekomst te behouden.'

Mijn indruk is dat op sommige tekeningen in Verkade-albums de werkelijkheid wat mooier is gemaakt. Klopt dat?

'Een klein beetje wensdenken zou hierin best een rol hebben gespeeld. Mogelijk zijn sommige plaatjes geënceneerd. Al die bloemen op een dijk bijvoorbeeld krijg je nooit op één prentje. Daarin hebben ze vast de vrije hand genomen.'

Wat is uw favoriete plekje uit de Verkade-albums?

'De Buurserbeek bij Haaksbergen. Je ziet kinderen spelen in een zandige beek met blauwe beekjuffers, wilde brem en bloeiende koekeksbloemen aan de oevers. Dat beeld sprak me als kind al aan. Als je nu gaat kijken, vind je dit nog hier en daar terug. Het bos waarin de beek stroomt, is sterk verruigd en de oevers zijn dichtgegroeid. Veel beken zijn naderhand strak getrokken en mogen nu weer meanderen. Ik ben wel verdrietig over de vele droge beken als gevolg van de lage waterstanden.'

de mens in de natuur

Buijsman accepteert veranderingen in het landschap met enige gelatenheid. 'Als ik uit mijn raam kijk, zie ik windturbines. Die staan er nu tien jaar. In het begin had ik het er moeilijk mee. Maar het is inherent aan hoe wij willen leven. Dat vereist nou eenmaal ingrepen in het landschap.' Toch is hij kritisch op de rol van de mens in de natuur. 'Je ziet veel verstoorde grond met brandnetels en bramen. En dat is vaak mede gevolg van menselijke aanwezigheid. Er zijn overal in de natuur veel mensen met loslopende honden. Dat doet geen goed.' Het boek van Buijsman dient twee doelen: het helpt om het huidige landschap te koesteren en het bepaalt ons erbij wat we zijn kwijtgeraakt. Dat is ook de missie van Marc Argeloo met zijn boek *Natuuramnesie*. Op de omslag een schoolplaat van Koekkoek met een rijkdom aan vogels in een weiland. De plaat uit 1910

laat zien hoe een paartje Kieviten bij een nest met eieren pronkt. Even verderop zoeken kraaien voedsel. In werkelijkheid zouden kraaien het gemunt hebben op het nest van de Kievit, maar dat terzijde.

Argeloo brengt in zijn boek uiteenlopende verhalen die dezelfde strekking kennen: we zijn vergeten hoe de natuur er vroeger uitzag en we accepteren te makkelijk dat we veel rijkdom zijn verloren. Zijn boodschap sluit aan op het recente rapport van het Wereld Natuurfonds, waaruit blijkt dat populaties wilde dieren sinds 1970 bijna 70 procent zijn geslonken door afname van leefgebieden, ontbossing, landbouw, overbevissing, stroperij, vervuiling en klimaatverandering.

reuzenvissen

Het verlies van rijkdom komt elk jaar schrijnend voor de bühne als de weidevogels gaan broeden. Veel van de broedsels worden opgegeten door vossen, kraaien en marters. Boeren geven deze roofdieren de schuld van de achteruitgang. De werkelijkheid is dat er vroeger ook weidevogelbroedsels in de maag verdwenen van roofdieren, maar dat er zoveel weidevogels waren dat er voldoende kuikens groot kon

worden. Zodra de natuur schaarste laat zien, is dat een teken aan de wand.

Argeloo bepleit: laat mensen op leeftijd vertellen hoe de natuur ervoor stond in hun kindertijd. 'Er zit veel kennis verstopt in de hoofden van oude mensen.' Ook bepleit hij een grotere rol voor museumcollecties en archieven, want die maken pijnlijk duidelijk hoezeer de natuur te lijden heeft door ons toedoen.

Als voorbeeld noemt Argeloo de steur in onze grote rivieren. Dat is een reusachtige trekvis die in grote aantallen voorkwam in het Haringvliet, Nieuwe en Oude Maas, IJssel, Waal en Lek. Steuren vormden duizenden jaren een voedselbron voor inwoners van de Delta, zo blijkt uit de vondst van archeologische botresten van deze reuzenvissen. Op visafslagen langs de rivieren werden in de zeventiende en achttiende eeuw jaarlijks honderden steuren verhandeld.

Door vervuiling en overbevissing is de steur rond 1930 verdwenen uit de Nederlandse wateren. De laatste steur is rond 1960 aan wal gebracht door riviervissers. 'Wanneer een vissoort verdwijnt en de volgende generaties zich die soort niet meer herinneren, dan vervaagt en verdwijnt daarmee ook het beeld van de

Een voorrecht om in te leven

ED BUIJSMAN. UITGAVE IN EIGEN BEHEER, HOUTEN 2022. 170 BLZ. € 29,95

Natuuramnesie

MARC ARGELOO. UITG. ATLAS CONTACT, AMSTERDAM 2022. 420 BLZ. € 26,99

omvang en de diversiteit van de oorspronkelijke visstand. Zo is het dus gegaan met de grootste vis die ooit in onze rivieren heeft geleefd, de Europese steur', citeert Argeloo een mijmering over de steur in het blad van Sportvisserij Nederland.

uitsterven in stilte

Vandaag de dag is de variatie aan vissen in onze grote rivieren 'op een historisch dieptepunt', vindt riviervisser Frans Komen. Hij is een van de laatste beroepsvissers op de grote rivieren. 'In de jaren tachtig vingen we nog 41 verschillende vissoorten bij ons jaarlijkse onderzoek naar schieraal op de Nederrijn. Afgelopen jaren liep dat terug naar 19 vissoorten, waarvan 6 exoten. Ondertussen zie je dat de meerwaarde en snoekbaars het ontzettend goed doen', meldt hij op *Rivierverhalen*. Ook hier geldt: we kijken graag naar wat goed gaat en hebben minder oog voor de terugloop in de natuur. Dat is waar Marc Argeloo in *Natuuramnesie* de vinger bij legt. 'Droge, wetenschappelijke feiten leggen het vaak af tegen de kracht van mediagenieke soorten en simplistische beelden van een rijke en zich herstellende natuur.' In 1989 publiceerde de Biologische Raad in Nederland het rapport *Uitsterven in stilte* met de constatering: 'Van de ruim duizend slakkensoorten die oorspronkelijk op de eilanden van Hawaï voorkwamen zijn er gedurende de laatste eeuw zeshonderd uitgestorven. In stilte, want veel aandacht is hieraan nooit besteed. Slechts binnen een kleine kring van specialisten is het verdwijnen van zoveel levensvormen beseft en betreurd.'

Het uitsterven van honderden dier- en plantensoorten is in de meeste gevallen te herleiden tot ons menselijk handelen. Onze behoefte aan alsmat meer grondstoffen, voedsel, welvaart en een hogere levensstandaard gaat ten koste van de schepping. Ooit zwommen massa's walvissen langs de Nederlandse kust, zo blijkt uit het *Visboek* van Adriaen Coenen (1581). Nu is er af en toe een verdwaalde potvis en dan denken wij: die hoort hier niet. Voor de potvis geldt een andere werkelijkheid, schrijft Marc Argeloo. 'De toename van niet-natuurlijk geluid op de Noordzee is een nieuw en onzichtbaar verschijnsel dat herstel van de walvispopulaties ondermijnt. Windmolens veroorzaken onder water zulke geluiden. Potvissen houden niet van herrie. Zij denken: die windmolens op zee horen hier niet. Walvissen en windmolens bijten elkaar.'

Wij zijn maatschappelijk tolerant geworden voor de achteruitgang van de natuur, concludeert Argeloo. Het doet ons weinig, omdat we altijd de neiging hebben om te denken: kijk om je heen, het valt wel mee met de aantallen vlinners, vogels en bloemen. De wolf is ook terug en de bever doet het hartstikke goed. Liever neemt Argeloo dit als uitgangspunt: 'Plaats herstel van het landschap van schoonheid, rijkdom en overvloed voorop; maak dat tot norm. Koppel dat aan de mogelijkheden voor recreatie en andere menselijke behoeften. Natuurherstel is een les in nederigheid, in tijd en ruimte.' ■